

דף למנחה

ספר ישעיהו פרקים נ"ז - ס"א

תוכן הפרקים שנלמדו השבוע

פרק נ"ז - תוכחה ונחמה

פרק נ"ח - קריאה לתשובה

פרק נ"ט - ישועה מתוך חשכת העוונות

פרק ס' - זריחת אור ה' על ישראל וירושלים

פרק ס"א - נחמת השבים לציון

לימוד מעמיק

תשובה וגאולה

החלק האחרון של נבואות הנחמה והגאולה בספר ישעיהו, מעלה את נושא החטאים של בני ישראל ומוכיח אותם עליהם. בחלק זה מתוארת הגאולה המובטחת כתלויה בתשובה ותיקון המעשים. ניתן לזהות את תחילת ההתייחסות לכך בפרק נ"ה, אותו אנו נוהגים לקרא בתעניות הציבור: **דְרָשׁוּ ה' בְּהַמְצֵאוֹ קְרָאָהוּ בְהִיזְתוֹ קְרוֹב: יַעֲזֹב רִשְׁעֵי דְרָכּוֹ וְאִישׁ אֶנּוֹן מִחֲשָׁבֹתָיו וְיָשֵׁב אֶל־ה' וְיִרְחַמְהוּ וְאֶל־אֱלֹהֵינוּ כִּי־יִרְפָּה לְסִלּוֹחַ (נ"ה, ו-ז)**. ישעיהו מחדש כי ישנם זמנים של "עת רצון" בהם יוכלו יותר בקלות לקרא אל ה', לשוב בתשובה ולכפר על מעשיהם. הרעיון כי ניתן לכפר על מעשי העבר ולתקנם, ולזכות על ידי כך לחידוש היחסים הטובים עם ה' במלואם, אינו מובן מאליו לעם, והוא מהווה מבחינתם חידוש יוצא דופן. לכן ה' מבהיר כי אלו הם דרכיו, והם גבוהים ועמוקים מהבנתם של בני האדם: **כִּי לֹא מִחֲשָׁבֹתַי מִחֲשָׁבוֹתֵיכֶם וְלֹא דְרָכֵיכֶם דְרָכֵי נֹאֵם ה': כִּי־גִבְהוּ שָׁמַיִם מֵאָרֶץ כֵּן גִּבְהוּ דְרָכֵי מִדְרָכֵיכֶם וּמִחֲשָׁבוֹתֵיכֶם (נ"ה, ח-ט)**. פרקים נ"ח-נ"ט מתמקדים בנושא זה ומתארים את ציפיתו של ה' שישראל ישובו אליו, על מנת שיזכו לגאולה.

שאלה לדיון

בעולם היהודי מדובר רבות על התשובה, אולם, יש לשים לב כי אפשרות התשובה איננה מובנת מאליה. כיצד ניתן לתקן דברים שכבר נעשו? מה קורה עם החטאים מן העבר? כיצד לדעתכם אמורה להתרחש תשובה לה? האם היא בעיקר רוחנית או דווקא על ידי מעשים?

חלק א - תיקון המעשים

פרק נ"ח פותח בקריאה של תוכחה: **קְרָא בְּגֵרוֹן אֲלֵי־תַחֲשׁוֹךְ בְּשׁוֹפָר הָרֶם קוֹלְךָ וְהַגֵּד לְעַמִּי פְשָׁעִם וְלִבֵּית יַעֲקֹב חַטָּאתָם (נ"ח, א)**. הנביא נשלח לעורר את העם להכיר בחטאיהם. פרק זה נקבע כהפטרת יום הכיפורים, ולא לשווא - נראה כי נבואתו זו של הנביא כוונה דווקא ליום של צום, בו התענו העם לכפר על מעשיהם ולבקש רחמים מאת ה'. מה שנשמע לכאורה כמעשה חיובי של תשובה לה', מתואר על ידי ה' כמעשה של חוצפה וחטא: **וְאוֹתֵי יוֹם יוֹם יִדְרָשׁוּן וְדַעַת דְרָכֵי יַחְפְּצוּן כְּגוֹי אֲשֶׁר־צִדְקָה עָשָׂה וּמִשְׁפָּט אֶל־לְהִיוֹ לֹא עָזַב יִשְׂרָאֵל וְגוֹי מִשְׁפָּטֵי־צֶדֶק קָרְבַת אֶל־לְהֵימִ יַחְפְּצוּן: לְמָה צִמְנוּ וְלֹא**

רְאִיתָ עֲנִינֵנוּ נַפְשֵׁנוּ וְלֹא תָדַע הֵן בְּיָסָם עֲמָקָם תִּמְצָאוּ-חֶפְזֵן וְכָל-עֲצֵבֵיכֶם תִּנְגְּשׁוּ: הֵן לְרִיב וּמִצָּה תִּצְוָמוּ וּלְהַכּוֹת בְּאֶגְרֹף רָשָׁע לֹא-
תִצְוָמוּ כְּיֹס לְהִשְׁמִיעַ בְּמִרוֹם קוֹלְכֶם (נ"ח, ב-ד). על פי תיאור הנביא, העם מצפה ודורש תגובה מאת ה' באופן שאיננו
מותאם למעשיו. ההפרדה שעושה העם בין טיב המעשים לבין הדרישה לקשר עם ה' באה לידי ביטוי בשני
רבדים: האחד - בהתעלמות מוחלטת מהחטאים הרבים, ודרישת ה' כאילו היו גוי צדיק ונקי; העם מעז לשאול
את ה' ולתהות על מצבו הגרוע, למרות שאיננו ראוי לכך מצד מעשיו. השני - עצם מעשי התשובה של העם, הצום
ועינוי הנפש, אינם מכוונים לתיקון הדרכים והמעשים, אלא מהווים מעין 'סגולה' חיצונית בלבד שאמורה לרצות
את ה' שיפנה אל העם וישיע אותו.

באופן פשוט, הנבואה באה להבהיר לעם שהצום איננו תופס ללא תשובה ממשית של שיפור המעשים. הנביא
קורא לעם למקד את יום הצום שלהם בתיקון: פִּתַּח חֲרָצְבוֹת רָשָׁע הַתֵּר אֲגָדוֹת מוֹטֶה וְשַׁלַּח רְצוּעִים חֶפְזִים וְכָל-מוֹטֶה
תִּנְתְּקוּ (נ"ח, ו). קריאה דומה משתמעת בדברי הנביא יואל: וְקִרְעוּ לְבַבְכֶם וְאֵל בְּגָדֵיכֶם וְשׁוּבוּ אֵל ה' אֱ-לֹהֵיכֶם (יואל ב',
ג), קריאה זו מעוררת את ההבנה כי יום הצום אמור ליצור שינוי משמעותי באדם, ואין לו ערך כאשר הוא נעשה
מן השפה ולחוץ. וכך מתארים חז"ל את דברי הדרשן בימי התענית על גשמים וצרות:

משנה תענית ב, א:

הזקן שבהן אומר לפניו דברי כיבושין: אחינו, לא נאמר באנשי נינוה, וירא האלהים את שקם ואת
תעניתם, אלא (יונה ג) "וירא האלהים את מעשיהם כי שבו מדרכם הרעה". ובקבלה הוא אומר, (יואל ב)
"וקרעו לבבכם ואל בגדיכם".

הזקן במשנה מצטט מתשובתם של אנשי נינוה - סיפור שמתאר באופן ברור ביותר גזרת פורענות המוסרת
בעקבות תשובה. אמנם, דווקא שם בולטת החשיבות המוגזמת שנותנים אנשי נינוה למעשי הצום עצמם, עד כדי
כך שהם מענים ומלבישים בשק אפילו את הבהמות, במצוות המלך: וַיִּצְעַק וַיֹּאמֶר בְּנִינְיָה מִטַּעַם הַמֶּלֶךְ וּגְדָלְיוֹ לֵאמֹר
הָאָדָם וְהַבְּהֵמָה הַבְּקָר וְהַצֹּאֵן אֵל-יָטַעְמוּ מֵאוֹמֶה אֵל-יִדְעוּ וּמִיֵּם אֵל-יִשְׁתּוּ: וַיִּתְכַּסּוּ שִׁקִּים הָאָדָם וְהַבְּהֵמָה וַיִּקְרְאוּ אֶל-אֱלֹהִים בְּחֹזֶק
(יונה ג', ז-ח). אך דוקא לאחר כל זה, תגובתו של ה' מבהירה שהצעד המשמעותי היה דווקא בסוף - וַיִּשָּׁבוּ אִישׁ
מִדְרָכּוֹ הָרָעָה וּמִן-הַחֶמְסִים אִשָּׁר בְּכַפֵּיהֶם (יונה ג', ח). העיקרון העולה מכל זה הוא שתשובה אינה בתפילה ובתחנונים
בלבד, אלא עיקר העניין הוא שינוי המעשים להבא. הרמב"ם מתאר את מהותה של התשובה השלמה דווקא
במצב בו אדם נתקל בהזדמנות נוספת לחטוא אך נמנע מכך:

רמב"ם הלכות תשובה ב, א:

אי זו היא תשובה גמורה? זה שבא לידו דבר שעבר בו ואפשר בידו לעשותו, ופירש ולא עשה מפני
התשובה, לא מיראה ולא מכשולון כח. כיצד? הרי שבא על אשה בעבירה, ולאחר זמן נתייחד עמה והוא
עומד באהבתו בה ובכח גופו ובמדינה שעבר בה, ופירש ולא עבר זהו בעל תשובה גמורה. הוא ששלמה
אמר: 'זכור את בוראיך בימי בחורותיך עד אשר לא יבואו ימי הרעה והגיעו שנים אשר תאמר אין לי
בהם חפץ' (קהלת י"ב, א). ואם לא שב אלא בימי זקנותו, ובעת שאי אפשר לו לעשות מה שהיה עושה,
אף על פי שאינה תשובה מעולה מועלת היא לו ובעל תשובה הוא.

על פי הרמב"ם, התשובה האמתית והגמורה אינה מתבטאת רק בכוונה ובחריטה, אלא בשינוי מעשים. על האדם
לשנות את דרכיו מדרכי חטא לדרכי צדקה ומשפט. הדרך הטובה ביותר לזהות זאת היא על ידי שינוי בחירתו
באותה הסיטואציה שבה חטא. אמנם הדוגמא שמביא הרמב"ם היא לחטא ייחודי שנדיר להגיע אליו באותם
התנאים ולתקנו, אך רוב החטאים הינם בסיטואציות יומיומיות שחוזרות על עצמן. חטאי עיוות הדין, גזל ורמיסה
כלכלית הם חטאי יום יום שהאדם פוגש בהם שוב ושוב. ישעיהו קורא לעם לשחרר את המערכת החברתית
שלהם מן השעבוד הכלכלי של החלש, וליצור שינוי מעשי שיתבטא באופן מידי, כאשר יעניקו לרעבים ולחלשים
את צרכיהם וידאגו להם, במקום להתעלם מהם.

זוית אישית:

חישובו על סיטואציה בה הבנתם שעשיתם טעות, והחלטתם לעשות שינוי, ובפעם הבאה בסיטואציה דומה, פעלתם בצורה אחרת.

יש לציין, כי הרמב"ם מציע גם מסלול של תשובה שאינו כולל משמעות מעשית פרקטית. אמנם אין זו תשובה גמורה, לדעתו, אך האדם שבתודעתו חוזר בו מחטאיו תוך חרטה וכוונה שלא לחטוא בשנית, נקרא על ידי הרמב"ם 'בעל תשובה' גם אם במציאות לא יצא לו לברר את התהליך על ידי תשובה מעשית. נראה, כי ניתן להבחין בפרק נ"ח גם במסר על תשובה כזו - שעיקרה שינוי התודעה והגישה של האדם.

חלק ב - שינוי תודעתי

עד כאן הסברנו את הפרק במבט פשוטני. עיון בביטויים המדויקים של הנבואה, מראה כי מופנית כלפי העם גם טענה עקרונית ועמוקה יותר.

הנביא אומר שתוך כדי הצום העם ממשיכים לדאוג בעיקר ל"חפצם": הן פְּיוֹס צִמְקֵם תִּמְצְאוּ חֶפְזָם וְכָל-עֲצֵבֵיכֶם תִּנְגְּשׁוּ (נ"ח, ג). חפצם - רצונם - של העם נמצא במוקד הביקורת עוד קודם לכן: וְאוֹתֵי יוֹם יוֹם יִדְרְשׁוּן וְדַעַת דְּרָכֵי יַחְפְּצוּן כְּגוֹי אֲשֶׁר-צִדְקָה עָשָׂה וּמִשְׁפָּט אֱלֹהֵי לֹא עָזַב יִשְׂרָאֵל וְיִשְׂאֲלוּנִי מִשְׁפָּטֵי-צִדְקָה קִרְבַּת אֱלֹהִים יַחְפְּצוּן (נ"ח, ב). כאשר העם צם, מה שנמצא בראש מעיניהם הוא צרכיהם האישיים. אין הם צמים מתוך שברון לב וחרטה, אלא כפעולה מכנית עם מטרה ברורה - להציל את עורם. הפניה הנחרצת לה' שמוכרח כביכול לשמוע את קולם ולראות את ענים, מבטאת תפיסה תודעתית בה האדם במרכז, ומוקד התשובה הוא תועלתו בלבד. ישעיהו דורש מהעם שיום הצום שלהם לא יסתכם בהתעסקות אגואיסטית ממוקדת מטרה, אלא דווקא להיפך, יפתח את עיניהם לחפצי האחר, לחלשים ולנזקקים: הֲלוֹא פָּרַס לְרַעַב לַחֲמֶךָ וְעַנְיִים מְרוּדִים תִּבְיֵא בֵּית כִּי-תִרְאֶה עָרִם וְכִסְיֹתָ וּמִבְּשָׂרְךָ לֹא תִתְעַלֵּם (נ"ח, ז). עינוי הנפש מן האכילה צריך לעורר את האדם לחוש את סבלם של הרעבים תמיד, והשינה על העפר ולבוש השק אמורים לפקוח עיניו לחסרי הבית ולמעוטי הלבוש. (ראה על כך עוד ב**פוסט מאת הרב משה ליכטנשטיין**)

הנביא מחדש לישראל כי אדם הפותח עיניו לצרכי האחר, יזכה להתחשבות של ה' בצרכיו: אִי יִפְקַע בְּשִׁחַר אוֹרְךָ וְאַרְבֶּתְךָ מִהֲרָה תִצְמַח וְהַלֵּךְ לִפְנֵיךָ צִדְקָתְךָ כְּבוֹד ה' יִאֲסֶפְךָ: אִי תִקְרָא וְה' יַעֲנֶה תְּשׁוּעָה וְיֹאמֶר הֲגִי אִסְתָּסִיר מִתּוֹכְךָ מוֹטֵה שֶׁלַח אֲצַבֵּעַ וְדַבְרֶי-אָנֹן (נ"ח, ח-ט). ההסבר לרעיון זה מרומז בסופו של הפרק הקודם. כהסבר לרצונו של ה' לגאול את ישראל, מכריז ה' בפי הנביא על הקשר שלו לחלשים ולנזקקים דווקא: כִּי כֹה אָמַר דָּם וְנִשְׂאָ שֶׁכֶן עַד וְקָדוֹשׁ שָׁמוּ מְרוֹם וְקָדוֹשׁ אֲשֶׁכֶן וְאֵת-דְּכָא וְשִׁפְלֵ-רוּחַ לְהַחְיִית רוח שְׁפִלִים וְלְהַחְיִית לֵב נְדָבָאִים (נ"ז, טו). רבי יוחנן מזהה את הקשר המיוחד הזה בין ה' לאנשים השפלים, כמבטא את גודל ענוותנותו של ה', שלמרות גדולתו ועוצמתו רואה את הצרכים של האנשים הקטנים ודואג להם:

תלמוד בבלי מגילה לא עמ' א:

"אמר רבי יוחנן: כל מקום שאתה מוצא גבורתו של הקדוש ברוך הוא, אתה מוצא ענוותנותו; דבר זה כתוב בתורה ושנוי בנביאים ומשולש בכתובים: כתוב בתורה - "כי ה' אלהיכם הוא אלהי האלהים ואדני האדנים" (דברים י', יז), וכתוב בתריה - "עשה משפט יתום ואלמנה" (שם, יח). שנוי בנביאים - "כה אמר רם ונשא שכן עד וקדוש" וגו' (ישעיה נ"ז, טו), וכתוב בתריה - "ואת דכא ושפל רוח" (שם). משולש בכתובים - דכתיב "סלו לרכב בערבות ביה שמו" (תהילים ס"ח, ה), וכתוב בתריה - "אבי יתומים ודין אלמנות..." (שם, ו)

כדי לזכות לישועתו של ה', ישנה ציפייה מכל אדם להיות ראוי לכך על ידי ענווה דומה. המדרש משתמש בפסוק זה במשמעות נוספת: השפלים אתם שוכן ה' הם לאו דווקא הנזקקים, אלא כל אדם ענו המשפיל עצמו:

מכילתא דרבי ישמעאל יתרו - מסכתא דבחדש פרשה ט:

"ומשה נגש אל הערפל" (שמות כ', יח) - מי גרם לו? ענותנותו, שנאמר: "והאיש משה ענו מאד" (במדבר י"ב, ג). מגיד הכתוב שכל מי שהוא עניו, סופו להשרות שכינה עם האדם בארץ, שנאמר: "כי כה אמר רם ונשא שוכן עד וקדוש שמו מרום וקדוש אשכון ואת דכא ושפל רוח" (ישעיה נ"ז, ט).

נראה אם כן שה' מתנה את הגאולה בחזרה בתשובה על חטא הגאווה באופן מיוחד. חטא זה תופס מקום מרכזי בספר ישעיהו. בנבואה זו מתברר שיש קשר מהותי בין הענווה לבין ישועת ה' ולהופעת אורו על האדם ועל העם. רק אדם ענו, המפנה מקום לה' בחייו, יוכל לקבל את אור ה' ואת הגאולה הבאה עם התגלות ה'.

הנבואה על הצומות מבהירה שהאדם צריך לעזוב את "חפצו" - רצונו האישי, ולפנות מקום גם לרצונות וצרכים של אנשים אחרים, ויותר מכך - על האדם לפנות מקום לרצון ה'. בנקודה זו עוברת הנבואה לדבר על השבת. לא רק יום צום של עיני דורש מהאדם לשבור את גאוותו, אלא אף שמירת השבת מבקשת את הפסקת העיסוק הממורכז באדם עצמו, לטובת משהו גדול יותר: אס־תְּשִׁיב מִשְׁבֶּת רְגְלְךָ עֲשׂוֹת חֲפְצֶיךָ בְּיוֹם קִדְשֵׁי וְקִרְאתָ לַשְּׁבֵת עֲנֵג לַקְדוֹשׁ ה' מְקַבֵּד וְכַבְדָּתוֹ מַעֲשׂוֹת דְּרָכֶיךָ מִמִּצְוֹת חֲפְצֶיךָ וְדַבֵּר דְּבָר: אִם תִּתְעַנֵּג עַל־ה' וְהִרְפַּבְתִּיךָ עַל־בְּמֹתַי אֲרִיץ וְהֶאֱכַלְתִּיךָ נְחֹלֶת יַעֲקֹב אֲבִיךָ כִּי פִי ה' דְּבַר (נ"ח, יג-יד). הסברים נוספים לקשר בין הצום לשבת ב**פוסט מאת הרב ד"ר יואל בן-נון**, וב**פוסט מאת הרב משה כהן**.

שאלה למחשבה:

מהי השבת בשבילנו? מהם הדברים שהכי חשוב לנו לעשות בשבת? עד כמה אנחנו מקדישים את השבת לה'?

חלק ג - הסרת המחיצות

פרק נ"ט ממשיך לגעת בקשר שבין התשובה לגאולה. הפרק פותח בהבהרה כי מניעת הישועה נובעת מהעם בלבד ומחטאייהם: הן לא־קִצְרָה יְדֵיה' מִהוֹשִׁיעַ וְלֹא־כִבְדָה אֲזַנּוֹ מִשְׁמוֹעַ: כִּי אִסְעֹנְתִיכֶם הָיוּ מִבְּדָלִים בֵּינְכֶם לְבֵין אֱלֹהֵיכֶם וְחֲטָאוֹתֵיכֶם הִסְתִּירוּ פָּנִים מִפְּנֵי מִשְׁמוֹעַ (נ"ט, א-ב). הפסוק מתאר אדם העומד מול אור ה' אך איננו מסוגל לראותו וליהנות ממנו, בשל מחיצה הפרוסה לפניו. החטאים הם הגורמים למחיצה זו, ובגללם האדם חש כהולך בחושך ובאפלה: נִקְוָה לְאוֹר וְהִנְהִיחֶשְׁךָ לְנִגְהוֹת בְּאִפְלוֹת נְהַלְךָ: נִגְשָׁשָׁה כְּעוֹרִים קִיר וְכֵאֵין עֵינַיִם נִגְשָׁשָׁה כְּשִׁלְנוּ בְּצִדְהֵי פִנְשָׁף (נ"ט, ט-י). על פי תיאור זה, מטרת התשובה היא להסיר את החטא החוצץ, באופן שממילא יחשף האדם לאור ה' ולישועתו. עיקרה של תשובה זו הוא בהימנעות מן החטאים היוצרים את המחיצה, אך נראה כי לא מספיק רק להימנע מן החטאים בעתיד, אלא יש לנקות את החטאים גם לאחור, לתקן אותם ולהתחרט עליהם, ובכך להסיר את המחיצה המונעת את ההתקרבות לה' (עוד על כך ב**פוסט מאת דור הורן**).

אולם, יש קושי גדול לחזור בתשובה בשלב כזה, מפני שה"חושך" בו האדם נמצא מונע ממנו את היכולת לשוב ולתקן את דרכיו: נִהְמָה כְּדָבָיִם בְּלִנּוֹ וְכִיּוֹנִים הָגָה נְהַגָה נִקְוָה לְמִשְׁפָּט וְאִין לִישׁוּעָה רַחֲמֵיךָ מִמֶּנּוּ: כִּי־רָבוּ פִשְׁעֵינוּ נִגְדַדְךָ וְחֲטָאוֹתֵינוּ עָנְתָה בָנוּ כִּי־פִשְׁעֵינוּ אֲתָנוּ וְעוֹנֵינֵינוּ יִדְעֵנוּם: פִּשְׁעֵנוּ וְכַחַשׁ בְּה' וְנִסְוֵנוּ מֵאַחַר אֱלֹהֵינוּ דְּבַר־עֲשָׂקֶיךָ הָיוּ וְהָיוּ מִלֵּב דְּבַר־שִׁקְרָה: וְהִסַּגְ אַחֲרֵינוּ מִשְׁפָּט וְצִדְקָה מִרְחוֹק תִּעַמֵּד כִּי־כִשְׁלָה בְּרָחוֹב אֲמַת וְנִכְחָה לֹא־תִכַּל לְבוֹא (נ"ט, יא-יד). הנבואה מציגה מצב קיצוני, בו החטאים כל כך כבדים, ולכן, למרות ההכרה של העם בחטאיהם ובטעותם, האמת והמשפט רחוק מהם, והדרך חזרה קשה עד בלתי אפשרית. במציאות כזו, בה החטאים כל כך רבים וגדולים, פתרון הבעיה כבר אינו נמצא בידיו של האדם, וה' קם בעצמו להשיב את המשפט לארץ: וְתָהִי הָאֲמֶת נִעְדָּרְתָּ וְסָר מִדַּע מִשְׁתוֹלָל וְיָדָה ה' וַיִּרַע בְּעֵינָיו כִּי־אִין מִשְׁפָּט: וַיֵּרָא כִּי־אִין אִישׁ וַיִּשְׁתוּמֵם כִּי אִין מִפְּגִיעַ וְתוֹשֵׁעַ לוֹ וְרָעוּ וְצִדְקָתוֹ הִיא סְמִכְתָּהּ: וַיִּלְבַּשׁ צִדְקָה כְּשִׁרְיוֹ וְכֹבַע יִשׁוּעָה בְּרֵאשׁוֹ וַיִּלְבַּשׁ בְּגָדֵי נֶקֶם תְּלַבְּשֵׁת וַיַּעַט כְּמַעֲיֵל קִנְאָה (נ"ט, טו-יז). הנביא מתאר כאן אפשרות של גאולה על אף שישראל עוד לא חזרו בתשובה. כאשר המצב מדרדר עד כדי כך שהעם כבר אינו מסוגל להוציא את עצמו ממצבו הרוחני

הירוד, קם ה' ומקדים לגאול אותם על מנת לאפשר להם את התשובה לאחר מכן: וּבֹא לְצִיּוֹן גּוֹאֵל וְלִשְׁבִי פֶשַׁע בִּיעֲקֹב נָאִם ה' (נ"ט, כ) - הגואל מגיע עוד טרם שיהיו שבי פשע ביעקב.

רעיון זה מופיע במקומות נוספים בישיעהו. בפרק מ"ד מתאר ישעיהו כיצד ה' גואל את האדם על ידי שהוא מוחה ומסיר את החטאים המונעים ממנו לשוב: מִחִיְתִי כָעֵב פֶּשְׁעֶיךָ וְכַעֲנֵן חַטָּאוֹתֶיךָ שׁוּבָה אֵלַי כִּי גִאֲלֶיךָ (מ"ד, כ). כאותו ענן שמונע את אור השמש מן הארץ, כך הסתירו החטאים את ה' מעיני האדם, ועל ידי מחייתו והעלמתו, מתאפשר לאדם לחוש את אור ה' עליו, ולשפר את דרכיו מחדש. (ראה על כך עוד ב**פוסט מאת עמוס חכם**).

חלק ד - בין תשובה לגאולה

בתחילת דיוננו הנחנו כי קיים קשר ישיר בין תשובת העם לגאולה. נראה היה כי הנביא דורש מהעם לשוב בתשובה על מנת לאפשר את הגעתה של הגאולה. אולם, בסופו של דבר נוכחנו לדעת שה' אומר שגם אם העם לא יתחיל תהליך של שיבה ותיקון, יקום הוא ויושיע אותם למען שמו. תגלית זו מעלה את השאלה העקרונית על גאולת עם ישראל - האם עם ישראל יגאל רק לאחר שיעשה תשובה, או שמא יכולה הגאולה להופיע גם בטרם עובדים ישראל את ה'? שאלה זו נידונה במפורש בברייתא:

תלמוד בבלי, סנהדרין דף צז ע"ב:

ר' אליעזר אומר: אם ישראל עושין תשובה נגאלין ואם לאו אין נגאלין. אמר ליה רבי יהושע: אם אין עושין תשובה אין נגאלין?! א"ל: הקב"ה מעמיד להן מלך שגזרותיו קשות כהמן וישראל עושין תשובה ומחזירין למוטב. תניא אידך: ר' אליעזר אומר: אם ישראל עושין תשובה נגאלין, שנאמר (ירמיהו ג', יד) 'שובו בנים שובבים ארפא משובותיכם'. אמר לו רבי יהושע: והלא כבר נאמר (ישעיהו נ"ב, ג) 'חנם נמכרתם ולא בכסף תגאלו', חנם נמכרתם - בעבודת כוכבים, ולא בכסף תגאלו - לא בתשובה ומעשים טובים...

נראה כי מחלוקת התנאים מבוססת על הנאמר בפרשת התשובה בספר דברים: וְהָיָה כִּי יָבֹאוּ עֲלֵיךָ כָּל הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה... וְהִשְׁבַּתְּ אֶל לְבָבְךָ... וְשָׁבַת עַד ה' אֱלֹהֶיךָ וְשָׁמַעַתְּ בְּקוֹלוֹ... וְשָׁב ה' אֱלֹהֶיךָ אֶת שְׁבוּתְךָ וְרַחֲמֶךָ וְשָׁב וְקִבַּצְךָ מִכָּל הָעַמִּים אֲשֶׁר הִפִּיצְךָ ה' אֱלֹהֶיךָ שָׁמָּה... וְמָל ה' אֱלֹהֶיךָ אֶת לְבָבְךָ וְאֶת לֵבָב זָרְעֶךָ לְאַהֲבָה אֶת ה' אֱלֹהֶיךָ בְּכָל לְבָבְךָ וּבְכָל נַפְשְׁךָ לְמַעַן תַּחֲיֶה... וְאִתָּה תָּשׁוּב וְשָׁמַעַתְּ בְּקוֹל ה' וְעָשִׂיתָ אֶת כָּל מִצְוֹתָיו אֲשֶׁר אֲנִי מְצַוְךָ הַיּוֹם (דברים ל', א-ח).

לפי הפסוקים לא ברור, האם קודם כל עם ישראל צריך לחזור בתשובה, והגאולה באה בעקבות התשובה, או שה' יצטרך למול את לב העם, ואף לגאול אותו, ובעקבות זאת העם יוכל לחזור בתשובה. יתכן שיש כאן שתי הבנות שונות ביחס בין יחמת הגאולה הא-להית לבין התשובה. רבי יהושע מבין כי בעת הצורך יקום ה' ויגאל את ישראל למרות מצבם וללא תנאי הקשור למעשיהם. רבי אליעזר, לעומת זאת, טוען שדרושה חזרה בתשובה על מנת להשלים את גאולת ישראל. אמנם יתכן שגם ר' אליעזר מכיר בכך שיתכן מצב שבו ה' יפעל פעולה ראשונית שתאפשר לעם לשוב בתשובה.

כך ניתן גם להבין את רצף הנבואות בישיעהו - אמנם ישועתו של ה' מתקרבת מעצמה כאשר עולה הצורך בכך, אך השלמתה עדיין מותנית בצעד של תשובה מצדו של העם: כֹּה אָמַר ה' שְׁמְרוּ מִשְׁפָּט וְעֲשׂוּ צְדָקָה כִּי קְרוּבָה יְשׁוּעָתִי לְבֹא וְצַדִּיקְתִּי לְהִגָּלוֹת (נ"ו, א). הישועה כבר קרובה, ורק מחכה לתשובתכם.

שאלה לדין אקטואלי:

מקובל לזהות את גאולת ישראל שמתרחשת בדורות האחרונים, כגאולה המגיעה ללא תשובה. למרות שעם ישראל לא שומר כלו את מצוות ה', ואדרבה - דווקא בתקופה שהחילונות התגברה, ודווקא על ידי אותה חילונות - עם ישראל חזר לארצו והקים בה שלטון עצמאי. בשל כך, ישנם המתקשים לקבל כי תהליך זה הוא תהליך גאולי ומתכחשים לו.

כיצד אנו מתייחסים למתרחש? האם סיום תהליך הגאולה שאנו רואים בדורות האחרונים עדיין מותנה בתשובה של עם ישראל? כיצד צריך התהליך להתקדם?

סיכום

בחלק האחרון של נבואות הנחמה, ישעיהו מבהיר כי הגאולה כרוכה בתיקון משמעותי של מעשי העם ושל התודעה שלהם. על מנת לזכות בגאולה לא מספיק להתפלל ולצום. העוונות מונעים את הישועה מהעם, ונדרשת תשובה על מנת להשיגה. ראינו שלוש דרכים של תשובה: התשובה הגמורה - תשובת המעשים, המהפכת את מצב העם; שינוי התודעה ותיקון האישיות, בעיקר בתחום הגאווה, על מנת לאפשר את שכינת ה' וישועתו; והסרת המחיצות שנוצרו בין ה' לישראל על ידי החטאים. במידה וחטאי העם הגיעו לכדי מצב שבו הם אינם מסוגלים להעיר את עצמם לתשובה ולראות את הדרך הנכונה, מבטיח הנביא כי ה' יפתח בצעד הראשון, יסיר את המחיצות ויאפשר לעם לשוב אליו בדעה צלולה, ובכך תתאפשר הגאולה אפילו מתוך המצב בחשך ביותר.

להרחבה

[מתן על הפרק - דף לימוד לפרקים נח-ס](#)

[מאמר של הרב משה ליכטנשטיין: הפטרת יום הכיפורים - תשובה וכפרה](#)

[שיעור של הרב יגאל אריאל: תשובה וגאולה בנחמות ישעיהו](#)

[שיעור של הרב דוד סבתו: יום צום או יום צדק חברתי?](#)

[שיעור של ד"ר אליעזר חדד: הצום והשבת בישיעיהו נח](#)

[מאמר של שרון רימון: תשובה וגאולה](#)

הקדמה לקראת השבוע הבא

בשבוע הבא נסיים את הלימוד בספר ישעיהו.